DOI: 10.32844/2222-5374-2020-103-1.35**УДК: 343.1****Мірошніченко С. С.,***професор кафедри кримінального права та кримінології**Університет ДФС України,**доктор юридичних наук, доцент*

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Актуальність статті полягає в тому, що у сьогоденні наша держава гостро відчуває проблему корупції, яка є загрозою верховенству права, правопорядку, правам та свободам громадян, а також перешкодою для сталого проєвропейського розвитку. Аби вирішити цю проблему, необхідно створити і запровадити низку антикорупційних заходів, які дозволять не тільки викоринити корупцію як явище, а й будуть запобігати появі умов, які сприятимуть її виникненню. Реалізація такого процесу є необхідною умовою для формування стійкої довіри населення до влади, покращення життя громадян, забезпечення зростання економічного потенціалу України. Специфіка державної служби нерідко призводить до створення конфлікту інтересів громадян, соціальних груп, суспільства, держави в цілому, зіткнення яких спричиняє виникнення різного роду конфліктних ситуацій, а іноді приводить до вчинення корупційних правопорушень. Метою статті є дослідження і детальний аналіз корупційних ризиків у кримінальному провадженні. Досліджено і детально проаналізовано корупційні ризики у кримінальному провадженні. Визначено, що до корупції може бути схильний будь-який суб'єкт, який володіє дискреційними повноваженнями - можливістю діяти на власний розсуд, але в межах закону. Такими суб'єктами можуть бути глава держави, депутати, чиновники, лікарі, адміністратори тощо. Однак отримати неправомірну вигоду можуть і працівники правоохоронних органів та судді, які проводять розгляд кримінальних справ. Отже, вони теж відносяться до категорії осіб, які мають корупційні ризики. Визначено, що видами корупційних платежів можуть бути гроші, коштовності, оплата послуг, працевлаштування родичів, путівки на відпочинок, ремонт будинку чи автомобіля. Зокрема виділяють окремі платежі, які користуються попитом у співробітників слідчих підрозділів: принтери, сканери, папір, інші розхідні матеріали, оплата пального як для виїзду на місце події, так і для особистих цілей слідчого. Стадія розгляду кримінальної справи у суді розпочинається з моменту отримання справи суддею та закінчується набранням вироком по цій справі законної сили. Єдиним суб'єктом корупційного ризику на цій стадії є суддя, який наділений повноваженнями скасувати або змінити запобіжний захід, замінити кримінально-правову кваліфікацію з більш тяжкого правопорушення на менш тяжке, призначити мінімальний строк позбавлення волі, звільнити від кримінальної відповідальності.

Ключові слова: ризики, кримінальне провадження, корупція, суб'єкти корупційних кримінальних правопорушень.

Актуальність теми. У сьогоднішній нашої держава гостро відчуває проблему корупції, яка є загрозою верховенству права, правопорядку, правам та свободам громадян, а також перешкодою для сталого проєвропейського розвитку. Аби вирішити цю проблему, необхідно створити і запровадити низку антикорупційних заходів, які дозволять не тільки викоринити корупцію як явище, а й будуть запобігати появі умов, які сприятимуть її виникненню. Реалізація такого процесу є необхідною умовою для формування стійкої довіри населення до влади, покращення життя громадян, забезпечення зростання економічного потенціалу України.

Специфіка державної служби нерідко призводить до створення конфлікту інтересів громадян, соціальних груп, суспільства, держави в цілому, зіткнення яких спричиняє виникнення різного роду конфліктних ситуацій, а іноді приводить до вчинення корупційних правопорушень. Наявність корупційних ризиків дуже часто зустрічається не тільки у сферах державного управління, а й сфері безпеки та оборони. 16 серпня 2020 року Кабінет Міністрів України підтримав Антикорупційну стратегію на 2020-2024 роки, яка буде допомагати забезпечувати командну роботу всіх органів влади для подолання корупції. Дана тема дослідження є актуальною, тому що необхідно дослідити явище корупційних ризиків для подолання їх під час реалізації цієї стратегії.

Стан дослідження. Питання корупційних ризиків у кримінальному провадженні зокрема розглядалися у працях Л.М. Лобойка, Н.В. Глинської, О.Г. Шило, Л.М. Москвич та інших вітчизняних та зарубіжних вчених.

Метою наукової статті є дослідження і детальний аналіз корупційних ризиків у кримінальному провадженні.

Згідно із Законом України «Про запобігання корупції» корупція - використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. За своєю природою боротьба з корупцією не може бути ні чим іншим, як боротьбою за зміну суспільних відносин, які сприятливі для існування корупції, на суспільні відносини, в яких вона існувати не може [2].

До корупції може бути схильний будь-який суб'єкт, який володіє дискреційними повноваженнями - можливістю діяти на власний розсуд, але в межах закону. Такими суб'єктами можуть бути глава держави, депутати, чиновники, лікарі, адміністратори тощо. Однак отримати неправомірну вигоду можуть і працівники правоохоронних органів та судді, які проводять розгляд кримінальних справ. Отже, вони теж відносяться до категорії осіб, які мають корупційні ризики.

На сьогоднішній день у законодавчих актах та юридичній літературі немає закріпленого поняття корупційного ризику. А.М. Михненко зазначає,

що корупційні ризики – це умови, які сприяють виникненню, розвитку, реалізації та поширенню корупційних практик у службовій та професійній діяльності суб'єктів корупційних правопорушень, що склалися унаслідок застосування процедур, визначених відповідним процесуальним законодавством та іншими регулятивними нормами, включаючи підзаконні нормативно-правові акти, відомчі накази уповноважених державних органів, внутрішні регулятивні документи юридичних осіб; унаслідок неналежного виконання або ігнорування окремих положень процесуального законодавства та регулятивних норм за умов відсутності контролю або неефективного контролю за діяльністю суб'єктів корупційних правопорушень. Це визначення більше вказує саме на передумови виникнення корупційних ризиків та недостатньо розкриває його зміст і структуру [1, ст. 132]. Відповідно до рекомендацій Національного агентства з питань запобігання корупції, корупційний ризик – ймовірність того, що відбудеться подія корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення органом влади визначених цілей та завдань. Проаналізувавши ці тлумачення, можна сказати, що корупційним ризиком є система обставин, які виникають у діяльності суб'єктів владних повноважень і наслідком цього може стати вчинення корупційного кримінального правопорушення.

Передумовами появи корупційних ризиків є:

- низький рівень життя суспільства;
- відсутність справедливого призначення покарання за корупційні правопорушення;
- невисока правова культура населення;
- низька правова свідомість громадян;
- відсутність методики оцінки якості реагування на корупційні правопорушення;
- колізії законодавчих актів;
- постійне делегування повноважень у сфері протидії корупції від одного органу до іншого;
- слабкий фінансовий контроль за суб'єктами;
- недостатність контролю та адміністративних процедур;
- просування у кар'єру близьких осіб.

Корупційні ризики можуть бути трьох типів:

а) під час базових формальних процедур (процедура видачі дозвільних документів на здійснення діяльності, процедура вибору запобіжного заходу, процедура судового розгляду і т.д.). Такі ризики можна виявити під час аналізу практики застосування тексту, на основі яких відбувається регламентація;

б) під час здійснення неформальних процедур (звичаї, традиції, правила, стосовно яких відсутня регламентація, але вони існують у вигляді звичайної практики);

в) під час змішаних процедур (процедури призначення суддів на посади, притягнення суддів до відповідальності, ведення документообігу в судах, процедура виконання судових рішень, процедура прокурорського нагляду, процедура проведення експертиз та експериментів, процедура використання засобів оперативно-розшукової діяльності тощо).

Ведення кримінального провадження є однією із найбільш корумпованих сфер в Україні. Органи, уповноважені на здійснення кримінального провадження, мають досить низький рівень довіри з боку населення.

Як свідчить практика, працівники органів Міністерства внутрішніх справ застосовують методи вимагання неправомірної вигоди, основним з яких є ініціювання «проблемної» ситуації. Крім поліції, високий рівень недовіри мають працівники прокуратури, Державної фіскальної служби, податкової міліції. Стосовно суддів можна сказати, що у половини випадків притягнення їх до кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення підставами були неправомірні рішення у цивільних справах. У іншій ж половини приводами були неправомірні вироки у кримінальних та адміністративних справах.

Є визнаним на загальнодержавному рівні той факт, що корупційні ризики є наявними у кримінальному провадженні, більш корумпованим є тільки господарський процес. Корупційні ризики у кримінальному провадженні виділяють за предметом: економічні злочини (ст. 191, 212 КК України), неправомірна вигода, «посадові» злочини (ст. 364, 365, 366 КК України), дорожньо-транспортні пригоди, правопорушення у сфері обігу наркотиків (ст. 307-309 КК України), правопорушення проти власності, рідше - вбивства, нанесення тілесних ушкоджень.

Основними об'єктами корупційних ризиків у кримінальному провадженні є:

- уникнення початку ведення справи;
 - уникнення відповідальності у випадку, якщо справа була порушена;
 - зміна кримінально-правової кваліфікації вчиненого правопорушення з більш тяжкого на менш тяжкий;
 - зміна запобіжного заходу у вигляді на інший запобіжний захід, який не стосується перебування у місцях позбавлення волі;
 - закриття справи за реабілітуючими чи нереабілітуючими обставинами;
 - отримання мінімального строку позбавлення волі;
 - отримання виправдовувального вироку суду.
- Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, може уникнути притягнення до кримінальної відповідальності двома шляхами: не привертати до себе увагу співробітників органів внутрішніх справ або у разі зацікавлення з боку їх уникнути порушення справи стосовно цієї особи. Перший спосіб більше залежить від поведінки особи та працівників правоохоронних органів, другий – від вміння особи вступити у корупційні правовідносини.

Суб'єктами корупційних ризиків у кримінальному провадженні можуть бути:

- співробітники органів дізнання (оперуповноважені, слідчі, судові експерти, судді, прокурори);
- працівники податкової міліції та Служби безпеки.

Всі вони при вчиненні корупційного правопорушення можуть діяти як поодиночки, так і спільно з іншими учасниками кримінального провадження. У окремих випадках посередниками можуть виступати представники підозрюваного або адвокат.

Серед усіх суб'єктів кримінального провадження найбільш сприятливими для корупційних ризиків є відносини між суддями і прокурорами чи слідчими і прокурорами. Це можна пояснити тим, що прокурори наділені великим обсягом контрольних повноважень і вони відіграють одну з ключових ролей у кримінальному процесі.

Фінансують такі дії зазвичай обвинувачені, підозрювані, їх родичі та близькі. Також можуть бути задіяні свідки та потерпілі. Дане явище найбільш характерне для стадії досудового розслідування, де відносини між учасниками є досить напруженими і складними.

Видами корупційних платежів можуть бути гроші, коштовності, оплата послуг, працевлаштування родичів, путівки на відпочинок, ремонт будинку чи автомобіля. Зокрема виділяють окремі платежі, які користуються попитом у співробітників слідчих підрозділів: принтери, сканери, папір, інші розхідні матеріали, оплата пального як для виїзду на місце події, так і для особистих цілей слідчого.

Стадія розгляду кримінальної справи у суді розпочинається з моменту отримання справи суддею та закінчується набранням вироком по цій справі законної сили. Єдиним суб'єктом корупційного ризику на цій стадії є суддя, який наділений повноваженнями скасувати або змінити запобіжний захід, замінити кримінально-правову кваліфікацію з більш тяжкого правопорушення на менш тяжке, призначити мінімальний строк позбавлення волі, звільнити від кримінальної відповідальності.

На стадії розгляду справи у суді виділяють 2 етапи: підготовче провадження і розгляд справи по суті. На стадії підготовчого провадження суддя вирішує, чи немає підстав для закриття справи, зміни чи скасування запобіжного заходу. Саме на цьому етапі суддя може вчинити корупційне правопорушення стосовно відвернення справи від суду. Під час розгляду справи по суті суддя може зловживати своїми дискреційними повноваженнями стосовно оцінки обставин справи, може не зважати на окремі докази та деталі.

Серед корупційних ризиків на стадії судового розгляду виділяють:

- прогалини у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві;
- корупційні відносини суддів з представниками слідчих підрозділів органів внутрішніх справ;
- низька заробітна плата суддів;
- недосконалий документообіг у судах і, як наслідок, можливість підробки документів;
- відсутність реальної відповідальності суддів перед законом;
- вплив на суддів з боку державних органів;
- відсутність суддівської моралі та етики.

Найбільш корумпованими можна вважати місцеві загальні суди регіону, менш корумпованими є апеляційні, а судом, якому найбільше довіряють, є Верховний Суд.

Сьогодні в Україні гостро постає проблема корупції. Нині в нашій державі одним із пріоритетних напрямів у сфері запобігання корупції є своєчасне виявлення корупційних ризиків, які виникають у діяльності посадових осіб усіх рівнів, а також усунення умов та причин цих ризиків.

Під корупційним ризиком слід розуміти систему явищ і обставин, які виникають у процесі діяльності суб'єктів публічної адміністрації та створюють небезпеку вчинення корупційного або пов'язаного із корупцією правопорушення.

Є визнаним на загальнодержавному рівні той факт, що корупційні ризики є наявними у кримінальному провадженні. Суб'єктами корупційних ризиків у цьому провадженні є слідчі, оперуповноважені, судові експерти, працівники Служби безпеки, податкової міліції, судді.

Ефективними засобами мінімізації корупційних ризиків є удосконалення антикорупційного аналізу нормативно-правових актів, залучення громадськості до обговорення законодавчих актів, субсидіарне застосування норм права, інформаційна відкритість органів влади, систематичний внутрішній контроль, розширення процедурних форм взаємодії осіб та суб'єктів владних повноважень тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Михненко А.М. Запобігання та протидія корупції: навч. посіб. / А.М. Михненко, Р.П. Марчук, А.М. Мудров, В.Ф. Мартиненко, С.О. Кравченко, В.В. Кошинець, Е.М. Макаренко, Т.П. Попченко, М.П. Месюк; ред.: А.М. Михненко; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К. НАДУ, 2010. 359 с.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII.
3. Грицюк І.В., Бірюкова І.Г. Процесуальний статус судді Вищого антикорупційного суду у кримінальному провадженні. Ірпінський юридичний вісник. Серія: *Право*. Вип. 2. С. 129-136.
4. Дирдін М., Грицюк І., Тищенко К. Правосудність судових рішень: проблеми теорії та практики. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 39/2020. Vol. 3. Р. 57-60.

S. Miroshnychenko

CORRUPTION RISKS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The relevance of the article is that today our state is acutely aware of the problem of corruption, which is a threat to the rule of law, law and order, rights and freedoms of citizens, as well as an obstacle to sustainable pro-European development. To solve this problem, it is necessary to create and implement a number of anti-corruption measures that will not only eradicate corruption as a phenomenon, but will also prevent the emergence of conditions that will contribute to its emergence. The implementation of such a process is a necessary condition for the formation of sustainable public confidence in the government, improving the lives of citizens, ensuring the growth of Ukraine's economic potential. The specifics of the civil service often leads to a conflict of interests of citizens, social groups, society, the state as a whole, the collision of which causes various conflicts, and sometimes leads to corruption offenses. The purpose of the article is to study and analyze in detail the corruption risks in criminal proceedings. Corruption risks in criminal proceedings have been studied and analyzed in detail. It has been determined that any entity that has discretionary powers - the ability to act on

its own, but within the law - is prone to corruption. Such entities may be the head of state, deputies, officials, doctors, administrators, etc. However, law enforcement officers and judges conducting criminal cases can also benefit illegally. Thus, they also belong to the category of persons who have corruption risks. It is determined that the types of corrupt payments can be money, jewelry, payment for services, employment of relatives, vacation vouchers, home or car repairs. In particular, there are some payments that are in demand among the staff of investigative units: printers, scanners, paper, other consumables, payment for fuel both to travel to the scene and for personal purposes of the investigator. The stage of consideration of a criminal case in court begins from the moment the judge receives the case and ends with the entry into force of the verdict in this case. The only subject of corruption risk at this stage is a judge who has the authority to revoke or change the measure of restraint, to replace the criminal qualification from a more serious offense to a less serious one, to appoint a minimum term of imprisonment, to release from criminal liability.

Keywords: *risks, criminal proceedings, corruption, subjects of corruption criminal offenses.*